

ZNAČAJ ESTETSKIH ELEMENATA KNJIŽEVNOG DJELA U PROMOCIJI INKLUZIJE OSOBA S INVALIDITETOM

SAŽETAK

Književnost je moćan alat za promicanje empatije i razumijevanja različitosti, a estetski elementi igraju ključnu ulogu u oblikovanju tih poruka. S obzirom na to, ovaj rad razmatra estetske elemente romana „Čudo“ autorice R. J. Palacio (2012) kako bi se ispitaio način na koji se tema inkluzije osobe s invaliditetom predstavlja u navedenom književnom djelu. Glavni cilj analize bio je otkriti sadržaje koji su usmjereni na estetske elemente inkluzije i kako se kroz njih prikazuje osoba s invaliditetom te su definirani sljedeći specifični ciljevi istraživanja: Koji su konkretni primjeri estetskih elemenata inkluzije osobe s invaliditetom? Jesu li primjeri prikazani realistično? Koji je omjer pozitivnih i negativnih estetskih funkcija? Odgovori na pitanja dobiveni su kvalitativnom metodom analize sadržaja navedenog romana. Rezultati pokazuju da autorica romana suptilno koristi stilističke i narativne elemente kako bi naglasila univerzalni aspekt ljudske prirode i potrebe za socijalnim uključivanjem, bez obzira individualna obilježja i razlike. Primjeri su prikazani realistično, a osoba s invaliditetom prikazana je pozitivno. Korišteni su većinom negativni estetski elementi (prepreke i životni problemi) no s ciljem poticanja empatije i suosjećanja što odražava estetsku funkciju u službi inkluzije. Zaključno, ovaj rad naglašava važnost književnosti u promicanju društvene svijesti i potrebu za stvaranjem inkluzivnijeg društva. Rezultati mogu poslužiti kao temelj za daljnja istraživanja i osmišljavanje kreativnih načina promicanja inkluzije s ciljem unaprjeđenja kvalitete života osoba s invaliditetom.

Ključne riječi: književnost, inkluzija, lik osobe s invaliditetom

1. UVOD

Različita umjetnička djela, osobito knjige i filmovi mogu imati značajan utjecaj na formiranje stavova i mišljenja o različitim temama. Ukoliko sadrže likove s teškoćama u razvoju ili invaliditetom mogu proširiti razumijevanje čitatelja o ovim osobama. Navedeno potvrđuju autori Oslick i Pearson (2016) te Hughes (2012) koji smatraju da književni prikazi mogu pridonijeti boljem uvidu u život osoba s invaliditetom. U tom kontekstu, kako ističu mnogi drugi autori, i dječja literatura može poslužiti kao sredstvo za mijenjanje negativnih stavova i predrasuda (Mickenberg i Nel, 2011; Hughes i Wheeler,

2018, oboje prema Collins i McGonegal, 2024; Dyches, Prater i Jenson, 2006). S obzirom na to, važan je sadržaj literature koji se predočava javnosti i način na koji se tumači. Potrebno je izbjegavati sadržaje koji opravdavaju isključivanje, tj. segregaciju, izolaciju i druge vidove diskriminacije osoba s invaliditetom jer su drugačiji ili „odstupaju od tipične populacije“ (Annamma i sur., 2017, prema Lavin i Francis, 2024) u čemu mogu pomoći inkluzivni mediji. Inkluzivni mediji se odnose na knjige, filmove, televizijske emisije, članke i druge oblike medijskih sadržaja koji prikazuju osobe s invaliditetom na pozitivan, realističan i afirmativan način. Primjerice, jedno od prvih istraživanja

Monsona i Shurtleffa (1979, prema Beckett i sur., 2010) o utjecaju medija na mijenjanje stavova, pokazalo je da korištenje inkluzivnih medija pozitivno utječe na stavove o teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom. Zaključili su tada da su najmoćniji medij knjige, odnosno literatura. Djeca koja su sama pročitala ili su im pročitana književna djela inkluzivnog karaktera pokazala su najveće promjene u stavovima. Inkluzivna literatura se pokazala vrlo korisnom kod promoviranja pozitivnih stavova djece i mladih prema njihovim vršnjacima s teškoćama u razvoju, ali i u podizanju samopoštovanja samih osoba s invaliditetom koji se identificiraju s pozitivno prikazanim likovima iz literature (Parsons, 2013 i Adomat, 2014, prema Gilmore i Howard, 2016 te Derkachova i Tytun, 2020). Unatoč tome nema puno književnih djela u kojima se spominju osobe s invaliditetom. Leicester (2007, prema Beckett i sur., 2010) smatra kako je nedostatak likova s invaliditetom u literaturi odraz društva koje na žalost ne vidi osobe s invaliditetom kao vrijedne i zanimljive. Piskač i Jurdana (2013) također ističu da je krivac ili razlog tome nedovoljna osviještenost društva ali i pretvaranje funkcije inkluzije u estetsku funkciju koja će izazvati užitak čitanja. S tim u vezi, djela koja sadrže likove s invaliditetom opisuju ih na različite, pozitivne i negativne načine koji se mogu razmatrati u skladu s povijesnim modelima invaliditeta. Naime, odnos društva prema osobama s invaliditetom mijenjao se tijekom vremena, od medicinskog i modela deficita do suvremenog socijalnog modela nadograđenog modelom emancipacije i ljudskih prava. Medicinski model razvija se u prvoj polovici 20. stoljeća, a prema njemu invaliditet predstavlja oštećenje koje se može liječiti jer je osoba s invaliditetom „bolesna“ (Urbanc, 2005). I model deficita stavlja naglasak na dijagnoze, oštećenja, poremećaje i sl. kod pojedinca, zanemarujući njegove jake strane i životne potencijale. Tako je i klasična literatura starijeg tipa puna stereotipnih opisa likova s invaliditetom prikazanih kroz prizmu pretežno negativnih obilježja (Beauchamp i sur., 2010). Nekada su spomenuti likovi kategorizirani kao glavni negativci i to npr. Kapetan Kuka iz Petra Pana (Barrie, 1911),

čudaci kao što je Quasimodo iz Zvonara crkve Notre-Dame (Hugo, 1983), likovi koji čudesno ozdrave kao što je malena Klara iz Heidi (Spry, 1881). Oni proizlaze iz povijesnih književnih dijela, od kojih se mnoga još uvijek čitaju, iako takvi portreti i njihova simbolika nisu prihvatljivi u suvremenom društvu. Zanimljiv rad autora Biklen i Bogdan (1977, prema Gross, 2018) bavio se analizom različitih medija (poput književnih djela, novinskih članaka, televizijskih emisija ili filmova) kako bi saželi prikaze osoba s invaliditetom koji se mogu pronaći u starijoj, ali i novijoj literaturi:

1. Osoba s invaliditetom kao „jadna i patetična, objekt žaljenja.“ Primjerice, Tim iz Božićne pjesme (Dickens, 1843) je okarakteriziran kao nesposoban i infantilni lik s invaliditetom koji treba zaštitu i liječenje.
2. Osoba s invaliditetom kao „objekt nasilja.“ Iako su u stvarnosti mnoge osobe s invaliditetom žrtve nasilja, često im pripisivanje bespomoćnosti jača stereotip da su bezvrijedne, onesposobljene, nemoćne i da si ne mogu pomoći. Primjerice crkvenjak Sekula iz romana Seobe (Crnjanski, 1987, str. 210) čiji je invaliditet posljedica surovog kažnjavanja, svoju okolinu podsjeća na ubijenu životinju s glavom „oderanog ovna, bez kože, s ispalim kostima“.
3. Osoba s invaliditetom kao „zlobna ili zla.“ Također, često se osobama s invaliditetom pripisuje stereotip zloće kao npr. doktor Victor Frankenstein iz romana „Frankenstein ili moderni Prometej“ (Shelley, 1818) koji je čudovišno biće tretirano kao „greška“ koje je zbog svog „drugačijeg“ izgleda odbačeno pa se zbog toga osvećuje i ubija.
4. Osoba s invaliditetom kao „atmosfera.“ Osobe s invaliditetom su ubačene samo zbog ispunjavanja pozadine ili stvaranja efekta (npr. slijepi čovjek kako ispija kavu ili slijepi glazbenik). Primjerice u romanu „Zločin i kazna“ (Dostojevski, 1976) slijepi prosjak se pojavljuje kratko, ali ostavlja snažan dojam. Njegov lik

- doprinosi atmosferi siromaštva i očaja u Sankt Petersburgu, te naglašava moralne i socijalne dileme.
5. Osoba s invaliditetom kao „super“ invalid. Osobu s invaliditetom predstavlja se kao da ima određene, neobične, „nadljudske“ moći. Jedan od takvih likova pojavljuje se u romanu „Idiot“ (Dostojevski, 1975). Princ Lev Nikolajevič Myškin je glavni lik u romanu koji ima epilepsiju, a koja se tada smatrala psihičkom bolešću. Prikazan je kao nevjerovatno moralan i gotovo „sveti“ lik, s posebnim uvidima u ljudsku prirodu i duhovnost.
  6. Osoba s invaliditetom kao „predmet ismijavanja“, zbog svog „nedostatka“. Primjerice Mayer (1939) napisala je priču o sloniću Dumbu koji je bio predmet ismijavanja zbog dugačkih ušiju: „Svi su se čudili kolike velike uši mališan ima te su zaključili kako bi se trebao zvati Dumbo što znači Blesan. Mami slonici se nije svidjelo kako se slonovi rugaju njezinom sloniću te ga je nježno zagrlila kako bi ga utješila“ (Mayer, 1939, str.1).
  7. Osoba s invaliditetom kao „sebi najgori i jedini neprijatelj“ ili je njen život bezvrijedan. Takvo predstavljanje podupire ideju da osoba s invaliditetom može ili je mogla uspjeti samo da je pokušala ili dala više od sebe. Primjer je djelo autora Boyd (2005) „Djevojka od milijun dolara: priče iz kuta“. Radi se o djevojci koja u usponu boksačke karijere zbog ozljede postane osoba s teškim oblikom invaliditeta s čim se teško nosi i moli trenera da joj „skрати muke“ što on na kraju i napravi uz veliku griznju savjesti.
  8. Osoba s invaliditetom kao „teret“. Time se naglašava da se osobe s invaliditetom „ne mogu brinuti za sebe“ te trebaju stalnu i opsežnu podršku u životu. Primjerice u knjizi „A planine odjeknuše“ autor Hoseini (2013) uklanja sve likove s invaliditetom, prividnom eutanazijom, prirodnom smrću, smještajući ih u dom ili na daleki otok.
  9. Osoba s invaliditetom kao „aseksualna osoba“. Osobe s invaliditetom često se prikazuju kao osobe koje ne mogu ostvariti intimne veze i odnose ili se o tome jednostavno ne govori. Jedno od takvih djela je „Ljubavnik Lady Chatterley“ (Lawrence, 1928) gdje se muža glavne junakinje Clifforda karakterizira vrlo negativno. Nakon što je stradao i ostao paraliziran, autor ga opisuje kao „usiljenog, ranjenog, paraliziranog i impotentnog bogalja“, na kojemu se primjećuje izgubljen pogled i „izvjesna praznina tipična za bogalja“, a zbog čega si Lady Chatterley pronalazi ljubavnika.
  10. Osoba s invaliditetom kao „nesposobna za puno sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima“. Navedeno se odnosi na priče u kojima likovi s invaliditetom ne sudjeluju u uobičajenim životnim aktivnostima, kao što je npr. odlazak na posao, obiteljski život, druženje s prijateljima i slično. Primjerice, u romanu „Sallagrigg“ (Horwood, 1988), opisani su životi više likova s različitim teškoćama koji su smješteni u dom za djecu s invaliditetom. Oduzeta su im sva prava i pozitivne mogućnosti te su prepušteni na milost i nemilost sustava.
- Ipak, s vremenom se paradigma gledanja na osobe s invaliditetom mijenjala u pozitivnijem mjeru, uslijed suvremenih spoznaja, pojave filozofije inkluzije, tj. društvenog uključivanja pa se tako počeo primjenjivati tzv. socijalni model, utemeljen na značaju emancipacije samih osoba s invaliditetom i dokumenata s obvezom poštivanja njihovih ljudskih prava. Taj model podrazumijeva da je invaliditet društveno konstruiran, primjerice kroz nepristupačnost, komunikacijske prepreke i negativne stavove te diskriminaciju (Ostojić Baus, 2018).
- Osobit značaj u tom kontekstu imalo je donošenje UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (NN 06/07). Tako npr, Harrill i sur. (1993) navode kako se učestalost stereotipa u prikazivanju invaliditeta u dječjoj književnosti znatno smanjila po uvođenju i primjeni Konvencije. Međutim, i dalje je sadržaj i kvaliteta književ-

nih djela raznovrsna i ne prati uvijek navedene promjene (Milošević, 2015). Iako je aktualan i u društvu se sve više primjenjuje koncept ljudskih prava koji podrazumijeva ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu, uz u zajednici utemeljenu podršku, mnogi pisci još uvijek koriste diskriminatorne i tragične opise osoba s invaliditetom prema medicinskom i modelu deficita, tj. kroz uvriježene negativne stereotipe. S druge strane, kako navodi autor Blaska (1996), literarna djela koja sadrže tematiku invaliditeta ili bolesti trebala bi biti literarno kreirana na inkluzivan način tako da u odnosu prema osobama s invaliditetom ili onima s kroničnim bolestima: promoviraju empatiju, a ne sažaljenje; podupiru prihvaćanje, a ne ismijavanje; naglašavaju uspjeh, a ne neuspjeh; daju pozitivnu sliku pojedinca bez obzira na njegov invaliditet ili bolest; pridonose potpunijem razumijevanju ovih tema; iskazuju poštovanje prema ovim osobama; promoviraju stav „jedan od nas“, a ne „jedan od njih“; upotrebljavaju jezik koji ističe osobu prije svega, dok su njene teškoće u drugom planu; realno opisuju invalidnost ili osobu s invaliditetom, a ne kao samim time lošiju ili bolju od tipične populacije; ilustriraju i ostale likove na realan način.

Među autorima koji su doista prepoznali značaj inkluzije i ulogu osoba s teškoćama u društvu, a osobito suvremenog pristupa i pozitivnijeg prikaza njihovih likova u književnosti je autorica romana „Čudo“, R.J. Palacio, objavljenog 2012. godine. Do sada je ovaj roman bio proučavan i preporučan kao jedno od lektirnih djela koje potiče empatiju i emotivno uživanje učenika u priču (Lukaš i Begović, 2021). Također, likovi u njemu su i lingvistički analizirani u smislu razumijevanja učinka komunikacije (Wahyudiantari i sur., 2020). Svrha ovog rada je pak razmotriti uporabu estetskih elemenata u ovom književnom djelu u oblikovanju tema invaliditeta i inkluzije te na koji način to pridonosi njihovom dubljem razumijevanju.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Kako je uvodno obrazloženo, rad se temelji na teorijskim polazištima o književnosti kao moćnom alatu za promicanje inkluzije, razumijeva-

nja invaliditeta kroz socijalni model i pozitivne društvene uloge kojima osobe s invaliditetom pridonose zajednici. Također se temelji na činjenici kako estetski elementi literarnog djela igraju ključnu ulogu u oblikovanju takvih poruka (Piskač i Jurdana, 2013). Upravo estetske funkcije književnosti koje su izgrađene na motivima inkluzije (promoviraju uključenost i različitost) pomažu u stvaranju literarnih djela koja su ne samo estetski privlačna, već i društveno relevantna. Kroz upotrebu ljepote, simbolizma i emocionalnog angažmana, ove funkcije omogućavaju čitateljima da se povežu s inkluzivnim temama, promičući tako pozitivne društvene promjene i razumijevanje različitosti (Piskač i Jurdana, 2013). Polazeći od navedenog, glavni cilj istraživanja bio je analiza prikaza osoba s invaliditetom kroz sadržaj odabranog književnog djela. U skladu s tako postavljenim ciljem definirani su specifični ciljevi istraživanja: Kakvi se primjeri estetskih elemenata inkluzije osoba s invaliditetom pojavljuju u tekstu i koliko su realistično prikazani? Koji je omjer pozitivnih i negativnih estetskih funkcija inkluzije?

3. METODA

U svrhu dobivanja odgovora na istraživačka pitanja, primijenjena je kvalitativna metoda analize sadržaja obuhvaćenog književnog teksta. Ova metoda omogućuje subjektivnu analizu tekstualnih poruka kroz sistematsku klasifikaciju, kodiranje i prepoznavanje ključnih tema ili obrazaca unutar tih podataka (Manić, 2020).

Odabir uzorka istraživanja, odnosno književnog djela je namjerni (Ajduković, 2014) jer je važno da su ispunjeni sljedeći kriteriji: međunarodno poznato i popularno djelo, čija radnja uključuje glavni lik tj. osobu s invaliditetom, namijenjeno mlađem čitateljstvu, novije godine objave (unatrag 10 do maksimalno 15 godina).

Jedinicu kvalitativnog prikupljanja podataka činio je u cjelini tekst romana Čudo, autorice Raquel Jaramillo koja ga je objavila pod pseudonimom R. J. Palacio. Ovaj roman, primarno namijenjen djeci i mladima, objavljen je u Hrvatskoj 2016. godine (izdavač: Fokus komunikacije), sadrži 318 stranica teksta, podijeljenog

na osam poglavlja. Unutar svakog dijela su potpoglavlja, njih ukupno 124. Jedinice analize sadržaja činili su ključni odlomci iz teksta. Odlomci koji sadrže relevantne estetske elemente kodirani su prema pozitivnim i negativnim varijablama, nakon čega je uslijedilo izdvajanje po kategorijama. Ovi odlomci korišteni su za demonstraciju pozitivnih i negativnih prikaza tj. estetskih elemenata. Istraživanje je u cijelosti samostalno provela autorica ovog rada.

Nalazi istraživanja

Glavni lik romana „Čudo“ (Palacio, 2012) je August Pullman (s nadimkom Auggie), deseto-godišnji dječak koji je rođen s rijetkom deformacijom lica. Njegovu životnu situaciju, misli i osjećaje promatramo iz više intrasubjektivnih perspektiva neposrednih pripovjedača iz njegovog okruženja, iz prošlosti i sadašnjosti, pisanih u obliku dnevnika. Način na koji je roman pisan predstavlja glavnu estetsku funkciju građenu na motivu fizičke deformacije lica. Radnja se odvija 2010. godine u New Yorku (Sjedinjene Američke Države). August se predstavlja kao sasvim običan dječak koji je svjestan vlastitih vrlina i mana, ali i ljudskih pogleda kao i neugodnosti koju izaziva gdje god se pojavi. Svjestan je da ga zbog njegova izgleda ljudi ne doživljavaju običnim, ravnopravnim ili jednakim: „*Evo što ja mislim. Jedinu razlog zbog kojeg nisam običan je to što me nitko drugi ne doživljava običnim. A ja mislim da sam jedina osoba na svijetu koja shvaća koliko je obična*“ (Palacio, 2012, str.11). Ovdje se ističe motiv inkluzije koji je autorica implementirala u roman, kojim se promiče bogatstvo različitosti. Njime se nastoji promijeniti svijest društva kako bi osobe koje odudaraju od tipične populacije ravnopravno sudjelovale u svim aktivnostima i bile prihvaćene (Karamatić Brčić, 2013). Sam proces inkluzije zahtjeva suočavanje s i uvažavanje s različitim potrebama svih sudionika društva, pa razvoj kulture prihvaćanja i poštivanja različitosti može biti složen i dugotrajan proces (Suzić, 2008).

Nadalje, glavni motiv romana su svakodnevni problemi s kojima se dječak susreće, izazvani fizičkom deformacijom lica uz koji su tematizirani odnosi s vršnjacima, obiteljski problemi,

problemi odrastanja i društvenog uključivanja. Znakovito je da je ovo autoričin prvi roman koji je inspiriran stvarnim likom i događajem iz svakodnevnog života. Napisan je s ciljem senzibilizacije javnosti, kako bi izazvao empatiju i toleranciju prema različitosti. Autorica koristi stvaralački stil pisanja koji je jednostavan, pristupačan i lako razumljiv, čime omogućuje čitateljima da se lakše povežu s likovima. Jezik romana je prikladan za ciljanu publiku (mlade čitatelje). Roman sadrži simbole poput „čuda“ i „lice s ožiljkom“ koji predstavljaju univerzalne ideje o ljubavi, prihvaćanju i vrijednosti pojedinca te pridonose dubljem razumijevanju poruka o značaju inkluzije.

Naime, problemi glavnog lika počinju s polaskom u školu gdje uz tipične probleme koji muče adolescente mora uložiti višestruke napore kako bi pronašao način da dokaže da je on zapravo isti kao i svi drugi, bez obzira na njegov vanjski izgled. Vrlo realistično je obuhvaćena tema netolerancije društva prema drugačijem i nepoznatom, tako da dječak prolazi kroz psihičko zlostavljanje i društvenu izoliranost od strane vršnjaka. Uključivanjem u redovnu školu on doživljava različite uspone i padove pri čemu na kraju intenzivno mijenja perspektivu osoba u svom okruženju na pozitivan način.

Roditelji su od početka previše zaštitnički orijentirani prema njemu, što je najintenzivnije prikazano kroz kasni polazak u školu (tek u peti razred). No, upravo taj odlazak u školu je pomogao Augustu da bolje prihvati samog sebe, ali i temeljito promijeni stavove okoline. Da je krenuo u školu od prvog razreda, sa svojim vršnjacima ranije bi i bezbolnije prošao ono što ga je dočekalo tek u petom razredu. Istraživanja pokazuju kako upravo raznolikost društvene skupine zahtjeva od sudionika nove integracijske i komunikacijske izazove gdje su višestruke koristi za osobu s invaliditetom, ali i njenu okolinu (Leutar, 2003). Od osobitog značaja je odgojno-obrazovna integracija u razdoblju odrastanja radi boljih ishoda kod pojedinca kasnije u životu (Mortier, 2020). Zbog Augustovog fizičkog i zdravstvenog stanja (deformacije lica i brojnih operacija) roditelji su ga prethodno podučavali kod kuće i tako štitili, koliko su mogli, od okrut-

nosti i surovosti vanjskog svijeta. Njegovim je roditeljima trebalo dulje vrijeme da skupe snagu pustiti ga da ide u školu, uz mnogo oklijevanja. Premda se oni pretjerano zaštitnički ponašaju prema svom sinu, pružaju mu i svu neophodnu podršku, toplinu i sigurnost, što Bezuk-Jakovina (2002) ističe kao glavne čimbenike dobre prilagodbe roditelja prema invaliditetu djeteta.

Polaskom glavnog lika u školu pojavljuju se najizraženije estetske funkcije romana kroz koje autorica dočarava što dijete s invaliditetom proživljava kroz svoje obrazovanje: etiketiranje, zlostavljanje, ruganje, odbacivanje, izoliranje, omalovažavanje, ismijavanje od strane vršnjaka, stav prema invalidnosti kao bolesti.

U svrhu analize, u daljnjem tekstu izdvojeni su primjeri stilskih postupaka koji proizvode estetske funkcije.

1. Primjer (negativni) - etiketiranje, (ne)prihvatanje (ne)ismijavanje pri čemu autorica koristi nabranje i gradaciju kao stilске postupke:

„Štakorko. Frik. Čudovište. Freddy Krueger. E.T. Odvratni. Gušterovo lice. Mutant. Znam kojim imenima me zovu.“ (str. 84)

„Julian mu je dao nadimak Dječak Zombi i takve stvari se brzo šire...“ (str. 127)

„Pogledajte ljudi, ovo je Gollum!, Ne, čovječe, to je Alien! Ne, ne, čovječe, to je ork!“ (str. 275)

2. Primjer (negativni) - zlostavljanje, odbacivanje glavnog lika i njegovog prijatelja:

Poruke Augustovom prijatelju Jacku kojeg su u jednom trenutku vršnjaci počeli zadirkivati samo zato što se družio s njim: „Smrdiš, veliki siru!, Nitko te više ne voli.“ (str. 217)

Poruke Augustu: „Nakazo! Gubi se iz naše škole, orče!“ (str. 217)

Sam August kaže: „Mene nisu zadirkivali, čini mi se da su bili svjesni da će, ako ih ulove da nada mnom vrše bullying biti u golemoj nevolji. Jack je, čini se, bio lakša meta. Tako su mu jednom uzeli hlačice za tjelesni i nabacivali se njima u svlačionici. Drugi put je Miles, koji je u učionici sjedio pokraj Jacka, zgrabio Jackovu zadačnicu sa stola, zgužvao ju u lop-

tu i dobacio Julianu preko čitave prostorije.“ (str. 218)

3. Primjer (negativni) - omalovažavanje učenika s invaliditetom:

„Kao članica školskog odbora želim napomenuti da sam pomalo uznemirena što se prilikom procesa prijavljivanja tog djeteta nije povel više računa o činjenici da škola Beecher nije inkluzijska škola. Ima mnogo roditelja poput mene koji propituju odluku da to dijete uopće pohada našu školu.“ (str. 171)

4. Primjer (negativni) - opis izoliranja glavnog lika:

„Gotovo svi su čuvali mjesta za svoje prijatelje. Pokušao sam sjesti za jedan stol, ali mi je klinac s druge strane rekao: “Oprosti, ali ovo je zauzeto.” Smjestio sam se za prazan stol i čekao da prestane stampedo i da nam učiteljica koja se brinula za ručak kaže što da radimo... Koncentrirao sam se na vađenje kutije za ručak. Nisam morao podići pogled da bih znao da svi bulje u mene. Znao sam da ljudi gurkaju jedni druge i promatraju me ispod oka. Mislio sam da sam se dosad već naviknuo na takve stvari, ali očito nisam.“ (str. 56)

5. Primjer (negativni) – izražena ironija:

„Za „kugu“ sam saznala dok sam igrala graničara s Augustom. To je bila „igra“ koja se, navodno, počela širiti od početka godine. Svatko tko slučajno dotakne Augusta ima 30 sekundi da prvo opere ruke ili nađe dezinfekcijsko sredstvo prije nego što se zarazi „kugom“. Ne znam što se dogodi ako dobiješ „kugu“ jer nitko dosad nije dotaknuo Augusta, barem ne direktno.“ (str. 128)

6. Primjer (negativni) - doživljaj realnosti i okrutnosti okoline, zabrinutosti za budućnost od strane Augusta:

„Mama? Hoću li se uvijek morati brinuti zbog kretena poput ovih? Upitao sam. Hoće li biti tako i kad odrastem?“ (str.287)

Iz navedenog se može uočiti stav kako je osoba s invaliditetom manje vrijedna, nesposobna te da je invalidnost bolest što je pogrešno mišljenje, suprotno stajalištima koncepta inkluzije i

socijalnog modela invaliditeta. Navedeni motivi inkluzije ukazuju na štetu koja se nanosi neprihvaćanjem osoba koje na bilo kakav način odudaraju od prosjeka te ukazuju na potrebu mijenjanja okoline.

7. Primjer (pozitivni) – odnos prijateljice Summer, koja Augusta ravnopravno prihvaća od samog početka:

„On je samo dječak. Dječak koji izgleda najčudnije što sam ikad vidjela, da. Ali i dalje je samo dječak.“ (str.127), „Sjedim s njim zato što je zabavan.“ (str. 128)

8. Primjer (pozitivni) – odnos s prijateljem Jackom, koji ističe pozitivne osobine i vrline Augustovog karaktera:

„Kao prvo, navikneš se na njegovo lice... Kao drugo, on je zapravo jako kul lik. S njim se lako družiti i razgovarati i tako te stvari... Kao treće stvarno je pametan. Mislio sam da će zaostajati za svima ostalima jer ranije nije išao u školu. Ali, u većini stvari bio je puno ispred mene.“ (str. 150)

„Sada bih i sam izabrao da se družim s njim. August se smije na sve moje šale i imam osjećaj da mu mogu sve reći. Kao pravom, dobrom prijatelju. Na primjer, da se svi dečki iz petog razreda poredaju uza zid i da moram izabrati onoga s kojim se želim družiti izabrao bih Augusta.“ (str. 151)

9. Primjer (negativni) - Augustova sestra Via otkriva puno o obiteljskim odnosima kroz metaforu svemira:

„August je Sunce. Mama, tata i ja smo planeti koji se okreću oko Sunca. Ostatak naše obitelji i prijatelja su asteroidi i kometi koji plutaju oko planeta koji se okreću oko Sunca.“ (str. 89)

10. Primjer (negativni) - Iako je kroz djelo naglašena dimenzija razumijevanja i neizmjerne ljubavi sestre za Augusta, pojavljuje se i njena ljubomora i drugi negativni osjećaji:

„Naviknuta sam na to kako naš svemir funkcionira. Nikad mi nije smetao jer je to jedino što sam ikad poznavala. Oduvijek sam shva-

ćala da je August poseban i da ima posebne potrebe. Ako sam se igrala preglasno a on se pokušavao naspavati, shvaćala sam da se moram igrati s nečim drugim. Ako sam željela da me mama i tata gledaju kako igram nogomet, znala sam da u devet od deset slučajeva neće doći jer su bili zauzeti vodeći Augusta na govorne vježbe ili fizikalnu terapiju, na pregled kod novog specijalista ili na operaciju.“ (str. 89)

„Mi i dalje kružimo oko njega kao da je beba kakva je nekad bio. Mijenjamo planove, prelazimo na plan B, prekidamo razgovor, zanemarujemo obećanja, ovisno o njegovu raspoloženju, njegovim hirovima, njegovim potrebama. To je bilo u redu kad je bio mali. Ali mora odrasti. Moramo ga pustiti, pomoći mu i dopustiti da odraste.“ (str. 97)

„Odjednom sam bila poput svih oni ljudi koji bi zurili ili skrenuli pogled. Prestravljena. Zgađena. Uplašena.“ (str. 93)

11. Primjer (pozitivni) - U romanu se nepoželjan događaj na izletu (August biva zlostavljan od strane starijih učenika) pretvara u nešto pozitivno jer su svi stali na njegovu stranu da ga zaštite. Ovdje se javlja estetska funkcija inkluzije i prihvaćenosti u smislu potrebe za zaštitom glavnog lika (osobe s invaliditetom) te isticanjem njegove nemoći:

„A nakon što su me zaštitili, gledali su me drugačije. Bilo je to kao da sam jedan od njih. Svi su mi se obraćali s „mali frajeru“ - čak i sportaši. Oni veliki likovi koje sam jedva poznavao, pozdravljali su me udarcima šake u šaku po školskim hodnicima.“ (str. 291)

12. Primjer (pozitivni) - Zadnji dan petog razreda, na dodjeli svjedodžbi ravnatelj dodjeljuje Augustu nagradu gdje je vidljiva pozitivna diskriminacija:

„Zapravo, nisam čak bio siguran zašto sam dobio tu medalju. Ne, nije istina. Znao sam zašto. To je kao kad vidiš neke ljude i ne možeš zamisliti kakvi bi mogli biti ako ih upoznaš, bilo da je riječ o nekom u kolicima ili nekom tko ne može hodati. Sada sam znao da sam ja ta osoba drugim ljudima, možda svakom po-

naosob u cijeloj dvorani. Doduše, što se mene tiče ja sam samo ja. Običan klinac. Ali hej, ako mi žele dati medalju jer sam ja ja, to je uredu. Primit ću je. Nisam uništio Zvijezdu smrti niti išta poput toga, ali sam preživio peti razred. A to nije bilo lako, čak ni ako niste ja.“ (str. 312)

13. Primjer (pozitivni) – Roman završava pozitivnom porukom Augustove majke:

„Hvala ti, Auggie, nježno me pogledala. Za što? Za ono što si nam dao, rekla je. Zato što si ušao u naše živote. Što si takav kakav jesi. Nagnula se i šapnula mi u uho. Ti si stvarno čudo, Auggie. Ti si pravo čudo.“ str. 314

Za razliku od krajnje neprihvatljivog gledanja u povijesti na invalidnost kao „božju kaznu“, ovdje je autorica na neizravan način predstavila lik Augusta kao dar od Boga koji je unio pozitivne promjene u život njegove obitelji.

U nastavku je dat prikaz ključnih estetskih elemenata inkluzije kao rezultata analize sadržaja obuhvaćenog književnog djela podijeljenih s obzirom na perspektivu te pozitivne i negativne varijable koje su nadalje uže definirane i razvrstane kao npr. etiketiranje, omalovažavanje, pozitivna diskriminacija.

Tablica 1. Prikaz estetskih elemenata inkluzije.

Perspektiva	Pozitivne varijable	Negativne varijable
Osoba s invaliditetom	Osjećaj „normalnosti“ ili „običnosti“.	Zabrinutost, osjećaj manje vrijednosti, nesposobnosti i nemoći.
Obitelj	Podrška, toplina, zahvalnost, strpljivost, „dar od Boga“.	Prezaštićivanje i popuštanje (roditelji i sestra), blaga ljubomora, ponekad negativni osjećaji od strane sestre.
Vršnjaci	Zaštita, uočavanje pozitivnih karakteristika, prihvaćanje i poštovanje.	Etiketiranje, zlostavljanje, izoliranje, ruganje, odbacivanje, omalovažavanje, ismijavanje, odnos prema invalidnosti kao bolesti, ironija.
Ostale osobe iz okruženja	Pozitivna diskriminacija.	Odbacivanje i neprihvaćanje.

Iz *Tablice 1.* vidljivo je kako u analiziranom književnom tekstu dominiraju negativni estetski elementi zbog izloženosti osobe s invaliditetom različitim stereotipima uzrokovanim od strane osoba iz okruženja. Samoj osobi s invaliditetom izazivaju negativne osjećaje koji u konačnici mogu utjecati na razvoj njenog samopouzdanja i samopoštovanja. Naime, kako djeca odrastaju samih sebe je pod utjecajem vršnjaka i učitelja te se počinju sve više uspoređivati s drugima (Gilmore i Howard, 2016). Stoga je vrlo važno pružiti podršku samim učenicima s invaliditetom te njihovim vršnjacima bez teškoća kako bi prihvatili različitosti, prilagodili se njima, pozitivno reagirali i razumjeli zašto je to važno. Glavni protagonist romana, dječak s tjelesnim invaliditetom polaskom u redovnu školu proživljava različite negativne reakcije od vršnjaka, no kasnije se neke pretvaraju u prihvaćanje i zaštićivanje. Općenito, osobe s invaliditetom mogu doživjeti odbijanje, zadirivanje i druge

vidove stigme od strane vršnjaka u kontaktu (Putnam i sur., 1996, prema Gilmore i Howard, 2016; Buljevac i Leutar, 2017; Ljubičić i sur., 2022). S druge strane, ovaj kontakt može biti i pozitivan te pridonijeti prihvaćanju različitosti. Tako neki autori (Nikolarai i De Reybekiel, 2001, prema Nota i sur., 2019; Babik i Gardner, 2021) navode da djeca „tipičnog“ razvoja mogu biti pristojna i zaštitnički nastrojena prema vršnjacima iz razreda s invaliditetom, ali bez želje da uspostave blisko prijateljstvo s njima.

Kroz obuhvaćeno djelo prikazani su i obiteljski odnosi (npr. prezaštićivanje), uobičajeni kod osoba s invaliditetom (McConnell i sur., 2022; Callus i sur., 2019) te pozitivna i negativna iskustva koja mogu proživjeti njihova braća i sestre. Istraživanja pokazuju kako braća i sestre osoba s invaliditetom pretežno imaju razvijeniju empatiju, svijest o drugima, strpljivost, toleranciju i odgovornost, dok s druge strane zbog ograni-

čene interakcije s roditeljima i konstantnog prilagodavanja članu obitelji s invaliditetom mogu postati povučeni i društveno izolirani (Dervishalija i Murati, 2014).

Nadalje, glavni lik doživljava negativan odnos, odbijanje i neprihvatanje od u školi važne odrasle osobe (majke, predstavnice roditelja u školskom odboru). Suprotno je stajalištu inkluzije ako se uzme u obzir da je „inkluzija najočitija tamo gdje je pojedinac dobrodošao i osjeća se tako, zna da tu pripada, da je siguran, da se njegov glas čuje prema kojem se i djeluje“ (McVilly i sur., 2022, str. 14, prema Spivakovsky i sur., 2023). Ovdje, kao i u ostalim sličnim situacijama u tekstu vidljiv je medicinski model invaliditeta kada se gleda na osobu isključivo kroz njezina ograničenja i teškoće. S druge strane, ravnatelj dječaku na kraju školske godine dodjeljuje nagradu za završetak razreda, unatoč svim nepovoljnim okolnostima, čime je ilustrirana poruka poštivanja, prihvaćenosti i pripadnosti u školi što je pozitivna diskriminacija. Ona se uobičajeno koristi kako bi se izjednačile mogućnosti i prava osoba s invaliditetom s ostalim članovima društva, apostrofirali njihovi potencijali, jake strane, postignuća i drugi doprinosi zajednici (Woodhams i Corby, 2007).

Činjenica da na samom kraju djela lik majke protagonista tj. dječaka s invaliditetom ističe kako je donio pozitivne promjene u njihov život znakovita je poruka cijelog romana. U tom kontekstu važno je spomenuti kako nalazi novijih istraživanja o iskustvima roditeljstva djece s teškoćama u razvoju ističu upravo dobrobiti njihova prisustva u obitelji, unatoč svim izazovima koje roditelji također prolaze (Thompson-Hodgetts i sur., 2024; Bixby, 2023).

Sveobuhvatna analiza sadržaja obuhvaćenog književnog djela upućuje kako ga odlikuje pozitivan prikaz osobe s invaliditetom i njenog položaja u društvu, ali ne idealiziran, što je također jedan od stereotipa, nego realan, uz prisutnost i negativnih aspekata vezanih za životne prepreke, probleme ili izazove. Takvi rezultati podudaraju se s nalazima sličnih istraživanja koji ukazuju da književna djela objavljena u novije vrijeme imaju realističniji i pozitivniji prikaz

osoba s invaliditetom, njihovih osobnih značajki, odnosa s obitelji, vršnjacima i u ostalim socijalnim interakcijama (Leininger i sur. 2010; Grow i sur., 2020).

4. ZAKLJUČAK

Zastupljenost osoba s invaliditetom u književnosti generalno je niska, a slika koja ih prati često je negativna, pod utjecajem stigme, odnosno uvriježenih predrasuda, mitova i stereotipa. Iako se društvena paradigma gledanja na invaliditet tijekom vremena značajno redefinira u smjeru uvažavanja različitosti, prihvaćenosti i pripadnosti zajednici, tj. filozofiji inkluzije, socijalnog i modela ljudskih prava, realni stavovi i konkretan odnos uže i šire okoline prema ovim osobama u svakodnevnom životu teško se i sporo mijenja. Zbog toga je važno oblikovanje javnog mnijenja kroz aktivan utjecaj na ovu problematiku na različite načine.

I književnost predstavlja moćan kreativno-umjetnički medij u mijenjanju stavova, ljudske svijesti i perspektiva, međuljudske komunikacije i interakcije, poglavito u smjeru društvene integracije, socijalne osjetljivosti i uključenosti. Jedno od literarnih djela koje je uspjelo u tome je, u ovom radu, kvalitativnom analizom sadržaja obuhvaćen književni roman „Čudo“. Njegova autorica R.J. Palacio (2012) suočila se s promišljanjem i prikazom inkluzije, osobito djece i mladih tj. učenika s teškoćama u razvoju kroz priču dječaka s tjelesnim invaliditetom u kojoj je vidljivo na koji način i u kojoj mjeri okolina može i pozitivno i negativno utjecati na njegov položaj i u konačnici kvalitetu života. Iako su rezultati pokazali da u tekstu prevladavaju negativni prikazi estetskih elemenata tj. negativnog odnosa okoline prema osobi s invaliditetom, njihov cilj odražava estetsku funkciju promicanja inkluzije, izaziva empatiju, razumijevanje i prihvaćanje različitosti. Likovi i situacije su prikazani realistično pa je tako dječak August pozitivan glavni lik koji je bez izuzetnih, ili idealizirano prikazanih sposobnosti, uspio uspješno prebroditi sve životne poteškoće koje mu je donio invaliditet, odnosno neprimjerene i neprihvatljive reakcije okoline na njega. Stoga roman

predstavlja vrijedno književno djelo koje zapravo karakterizira glavni lik kao pozitivan primjer suočavanja s različitim životnim teškoćama unatoč nepovoljnim okolnostima i društvenom položaju. Osim toga, potvrđuje značaj i dobiti društvene uključenosti, kako za samu osobu s invaliditetom, tako i njenu okolinu i društvo u cjelini. Unatoč sve veće prisutnosti i utjecaja suvremenih digitalnih medija, osobito na djecu i mlade, činjenica je da književnost, osobito lektira još uvijek ima nezamjenjiv umjetničko-estetski značaj u edukativnom i vrijednosnom pogledu. Samim time, važno je pronalaziti i podupirati što veću primjenu kvalitetnih književnih djela osobito u formalnom i neformalnom odgojno-obrazovnom miljeu za djecu i mlade.

Neophodno je potpunije znanstveno i stručno razmatranje literarnih tekstova na temu ovog rada, različitih gledišta i metodoloških pristu-

pa, što je u nas nedostatno, a čemu se željelo bar malo pridonijeti ovim radom. Pritom je potrebno obuhvatiti i druge književne forme kao što su kratke priče, poezija ili drame, uključujući djela i domaćih i stranih autora. S obzirom na to da je ovo istraživanje obuhvatilo samo jedno, kao pozitivan primjer odabrano književno djelo, samim time ima svoja ograničenja, ali zasigurno otvara i nova pitanja i teme za daljnja istraživanja, koja bi trebala obuhvatiti i usporedne analize različitih književnih djela kako bi se identificirale srodne teme, motivi i druga obilježja, ali i različiti pristupi promicanju inkluzije djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Zanimljivo bi bilo istražiti i stavove čitatelja prema književnim djelima inkluzivnog sadržaja kako bi se bolje razumio njihov utjecaj na formiranje stavova i odnosa prema osobama s invaliditetom.

5. LITERATURA

- Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 345-366.
- Barrie, J.M. (1911). *Petar Pan*. ABC Naklada, Zagreb.
- Beauchamp, M., Chung, W. i Mogilner, A. (2010). Disabled Literature – Disabled Individuals in American literature: Reflecting Culture(s). *Review of Disability Studies: An international Journal*, 6 (1), 4-20.
- Babik, I. i Gardner, E. S. (2021). Factors affecting the perception of disability: A developmental perspective. *Frontiers in psychology*, 12, 702166.
- Beckett, A., Ellison, N., Barrett, S. i Shah, S. (2010). 'Away with the fairies?' Disability within primary-age children's literature. *Disability & Society*, 25(3), 373-386.
- Bezuk-Jakovina, J. (2002). Roditeljstvo i suradnja. U: Do prihvaćanja zajedno: Integracija djece s posebnim potrebama (Ur.) Lelia Kiš-Glavaš i Rea Fulgosi-Masnjak. *Priručnik za učitelje*, Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama. Zagreb. 180-197.
- Bixby, L. E. (2023). Disability is not a burden: the relationship between early childhood disability and maternal health depends on family socioeconomic status. *Journal of Health and Social Behavior*, 64(3), 354-369.
- Blaska, J. K. (1996). *Using children's literature to learn about disabilities and illness*. Moorhead, MN: Practical Press.
- Boyd, J. (2005). *Djevojka od milijun dolara: priče iz kuta*. Algoritam, Zagreb.
- Buljevac, M. i Leutar, Z. (2017). „Nekad su mi znali reći da nisam bolja od svog sina“ - stigma obitelji temeljem intelektualnih teškoća člana obitelji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (2), 17-31. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.2.2>

- Callus, A. M., Bonello, I., Mifsud, C. i Fenech, R. (2019). Overprotection in the lives of people with intellectual disability in Malta: Knowing what is control and what is enabling support. *Disability & Society*, 34(3), 345-367.
- Collins, K. i McGonegal, J. (2024). Persistent narratives: Intellectual disability in Canadian children's literature. *Studies in Social Justice*, 18(1), 44-58.
- Crnjanski, M. (1987). *Seobe*. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Dickens, C. (1843). *Božićna pjesma*. Trgo-rast, Zagreb.
- Derkachova, O. i Tytun, O. (2020). Innovative Approaches to Literary Texts (Children Literature on Inclusion). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 7(1), 102-111.
- Dervishalijaj, E. i Murati, E. (2014). Families of children with developmental disabilities: perceptions and experiences of adolescent siblings of children with developmental disabilities. *European Scientific Journal*, 10(2).
- Dostojevski, F. M. (1975). *Idiot*. Znanje, Zagreb.
- Dostojevski, F. M. (1976). *Zločin i kazna*. Znanje, Zagreb.
- Dyches, T. T., Prater, M. A., & Jenson, J. (2006). Portrayal of Disabilities in Caldecott Books. *Teaching Exceptional Children Plus*, 2(5), n5.
- Gilmore, L. i Howard, G. (2016). Children's books that promote understanding of difference, diversity and disability. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 26(2), 218-251.
- Gross, K. (2018). Representation, Re-representation, and Representin' through Graphic Novels. *Research in Arts and Education*, 2018(2), 25-40.
- Grow, H., Black, S., Egan, K., Taylor, T., Moss, K., Wadham, R. L. i Prater, M. A. (2019). A decade of disability depictions in Newbery Award books. *DADD Online Journal: Research to Practice*, 6(1), 58-71.
- Harrill, J. L. (1993). Portrayal of Handicapped/Disabled Individuals in Children's Literature: Before and After Public Law 94-142.
- Horwood, W. (1988). *Skallagrigg*. London: Penguin Books Ltd.
- Hoseini, K. (2013). *A planine odjeknuše*. Beograd: Laguna.
- Hughes, C. (2012). Seeing Blindness in Children's Picturebooks. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 6 (1), 35-51.
- Hugo, V. (1983). *Zvonar crkve Notre-Dame*. Globus media, Zagreb.
- Karamatić Brčić, M. (2013). Pretpostavke inkluzije u školi. *Život i škola*, 30, 67-78.
- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom, (NN – Međunarodni dio 06/07). http://narodnenovine.nn.hr/clanci/međunarodni/2007_06_6_80.html Pristupljeno 17.5.2024.
- Leicester, M. (2007). *Special stories for disability awareness: Stories and activities for teachers, parents, and professionals*. London: Jessica Kingsley.
- Lavin, C.E. i Francis, G.L. (2024). Looking in the Shadows: Literature on Undocumented Latinx Students with Disabilities. *Journal of Latinos and Education*, 23(1).
- Lawrence, D.H. (1928). *Ljubavnik Lady Chatterley*. Otokar Keršovani, Rijeka.

- Leininger, M., Dyches, T. T., Prater, M. A. i Heath, M. A. (2010). Newbery award winning books 1975-2009: How do they portray disabilities?. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 583-596.
- Leutar, Z. (2003). Odnos vršnjaka prema djeci s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39(2), 233-244.
- Lukaš, M. i Begović, I. (2021). Lektinom do empatije. Poticanje vještine uživanja učenika uz likove iz lektirnih djela po slobodnom izboru. *Anafora: Časopis za znanost o književnosti*, 8(1), 57-79.
- Ljubičić, M., Šipić, A., Šare, S. i Gusar, I. (2022). Psihološka dimenzija tjelesnog invaliditeta. *Sestrinski glasnik*, 27(3), 189-197.
- Manić, Ž. (2020). Izvođenje kvalitativne analize sadržaja. *Sociologija*, 62(1), 105-123.
- Mayer, A. H. (1939). *Slonić Dumbo*. Roll a Book, New York.
- McConnell, D., More, R., Pacheco, L., Aunos, M., Hahn, L., i Feldman, M. (2022). Childhood experience, family support and parenting by people with intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47(2), 152-164.
- Milošević, J. (2015). Predstavljanje osoba s invaliditetom u književnosti, stripu i filmu. *CM: Communication and Media Journal*, 34, 97-120.
- Mortier, K. (2020). Communities of practice: A conceptual framework for inclusion of students with significant disabilities. *International Journal of Inclusive Education*, 24(3), 329-340.
- Nota, L., Ginevra, M. C. i Soresi, S. (2019). School inclusion of children with intellectual disability: An intervention program. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 44(4), 439-446.
- Ostojić Baus, J. (2018). Kombinirana socijalna politika prema osobama s invaliditetom-podrška socijalnom modelu invaliditeta. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 49-66.
- Oslick, M. E. i Pearson, M. (2016). Evaluating and Using Literature Including People with Disabilities in All Classrooms. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 104, 118.
- Palacio, R.J. (2012). *Čudo*. Fokus komunikacije, Zagreb.
- Piskač, D. i Jurdana, V. (2013). Literarni doprinosi inkluziji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (Supplement), 173-183.
- Spivakovsky, C., McVilly, K., Zirnsak, M. T. M., Ainsworth, S., Graham, L., Harrison, M., ... i Genat, A. (2023). The ontology and epistemology shaping our understanding of inclusion: A critical review of the research literature on disability and inclusion. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 20(3), 273-288.
- Spry, J. (1881). *Heidi*. Školska knjiga, Zagreb.
- Shelley, M. (1818). *Frankenstein ili moderni Prometej*. Konzor, Zagreb.
- Suzić, N. (2008). *Uvod u inkluziju*. Banja Luka: XBS.
- Urbanc, K. (2005). Medicinski, socijalni ili neomedicinski pristup skrbi za osobe s invaliditetom. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (2), 321-333.
- Thompson-Hodgetts, S., Ortega, M. B., Anthony, C., McComish, H. i Sharp, E. (2024). "It makes me a better person?": The unique experiences of parenting multiple children who experience neurodevelopmental disability. *Research in Developmental Disabilities*, 147, 104697.

Wahyudiantari, N. W. P., Budiarsa, M., Yadnya, I. B. P. i Satyawati, M. S. (2020). illocutionary acts of the characters in wonder: A novel by RJ Palacio. *International Journal of Linguistics, Literature and Culture*, 6(3), 36-40.

Woodhams, C. i Corby, S. (2007). Then and now: disability legislation and employers' practices in the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 45(3), 556-580.

ANALYSIS OF AESTHETIC ELEMENTS IN LITERARY IN LITERARY WORK THAT PROMOTES THE INCLUSION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

ABSTRACT

Literature is a powerful tool for promotion of empathy and understanding of diversity. Aesthetic elements play a key role in shaping these messages. With that in mind, this paper examines the aesthetic elements of the novel "Miracle" by R. J. Palacio (2012) in order to examine the way in which the theme of inclusion of persons with disabilities is presented in the mentioned literary work. The main goal of the analysis was to discover contents that focus on the aesthetic elements of inclusion and how a person with a disability is portrayed through them. Therefore, following specific research goals were defined: What are concrete examples of the aesthetic elements of the inclusion of a person with a disability? Are the examples presented realistically? What is the ratio of positive and negative aesthetic functions? The answers to the questions were obtained using the qualitative method of content analysis of this novel. The results show that the author of the novel subtly uses stylistic and narrative elements to emphasize the universal aspect of human nature and the need for social inclusion, regardless of individual characteristics and differences. The examples are shown realistically, and the disabled person is shown positively. Mostly negative aesthetic elements (obstacles and life problems) were used, but with the aim of encouraging empathy and compassion, which reflects the aesthetic function in the service of inclusion. In conclusion, this paper emphasizes the importance of literature in promoting social awareness and the need to create a more inclusive society. The results can serve as a basis for further research and designing creative ways of promoting inclusion with the aim of improving the quality of life of people with disabilities.

Keywords: literature, inclusion, persons with disabilities